

Установлен региональный арсенал андронимных суффиксов, проанализирована их продуктивность.

Ключевые слова: андроним, словарь андронимов, андронимные суффиксы, морфонологические изменения в андронимных основах.

O. Kryzhanivska

SOME FEATURES OF THE ANDRONYMS IN KIROVOHRAD REGION

The article deals with the words denoting married women's names taken after their husbands in Central Ukraine, where the Podillian dialects of the South-Western Group border both Middle Dnieprian and Steppe dialects of the South-Eastern Group. A fragment of the andronyms dictionary is given, as well as the principles of its organization are explained. The regional andronym suffixes repertoire and their productivity status have been defined.

Keywords: andronym, andronym dictionary, andronymic suffixes, morphonologic changes in andronymic stems.

УДК 811.111 : 811.161.2'37'42

Куранова С. І.

КОНТРАСТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНИХ СТРУКТУР ВИСТУПІВ ПУБЛІЧНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, США ТА УКРАЇНИ

Статтю присвячено контрастивному зіставленню семантичних структур виступів публічних особистостей Великої Британії, США та України, зокрема етнолінгвістичним особливостям формування зв'язності в дискурсах такого жанру.

Ключові слова: дискурс, мовленнєвий хід, пропозиція, міжпропозиційні відношення, мовна особистість.

Питання структури дискурсу та існування відповідних його соціокультурних та етнолінгвістичних типів на сучасному етапі залишається спірним. Розв'язання цього питання безпосередньо пов'язане насамперед із визначенням жанрової належності до певного типу дискурсу. Повсякденне розмовне спілкування та його відповідні жанри («порожні розмови», жарти, компліменти, звинувачення тощо) є найменш структурованим. Водночас інші типи дискурсу, зокрема, інституційний (як-от промови, засідання тощо), характеризуються чіткою структурою. Така структурованість виявляє себе передовсім через категорії зв'язності та цілісності.

Актуальність цієї статті зумовлена необхідністю визначити універсальні та етноспецифічні риси публічної промови як жанру інституційного дискурсу. Новим підходом є контрастивне зіставлення характерного використання

міжпропозитивних відношень у жанрі публічної промови на матеріалі різних мов (в цьому випадку – англійської та української). Метою статті є опис міжпропозитивної семантики дискурсів промов публічних особистостей. Мета статті зумовила її завдання: знайти універсальні та відмінні характеристики семантики зв'язного дискурсу цього жанру. Робочою гіпотезою є існування етноспецифічних особливостей використання міжпропозитивних відношень та, відповідно, семантичної організації мовленнєвих ходів у промовах сучасних публічних особистостей англійських та України.

Матеріалом для аналізу слугують виступи публічних мовних особистостей, а саме прем'єр-міністра Великої Британії Д. Кемерона (Margaret Thatcher tributes: David Cameron speech. – Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/politics/2013/apr/10/margaret-thatcher-t...>), президента США Б. Обама (Boston marathon bombs: transcript of Barack Obama speech. – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/100>) та президента України В. Януковича (Виступ Президента на урочистостях з нагоди 68-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/27615.html?PrintVersion>)

Спільною для всіх трьох промов є драматичні або трагічні для британського, американського та українського суспільства події (смерть колишнього прем'єр міністра Великої Британії М. Тетчер, терористичний акт у Бостоні, вшанування пам'яті загиблих у Великій Вітчизняній війні).

Для дослідження інституційного дискурсу актуальним є застосування категорії зв'язності та пов'язаного з нею концептуального апарату, що був детально розроблений у текстовій лінгвістиці. Зв'язність як текстова категорія реалізується у двох підтипах – когезії та когерентності. Когезія – це формальна, послідовна зв'язність, зовнішня неподільність, а когерентність – це концептуальна, тобто смислова зв'язність. Р. де Богранд визначав когезію та когерентність як параметри, що забезпечують існування тексту як функціональної одиниці [5, с. 29].

Дослідники дискурсу визначають когезію як формально-граматичну зв'язність, що визначена різними типами мовних відношень між реченнями, або висловленнями в дискурсі [3, с. 195]. Когерентність ширша за когезію, вона охоплює не лише формально-граматичні аспекти зв'язку висловлень, але й семантико-прагматичні (тематичні та функціональні зокрема) аспекти смислової та діяльнісної зв'язності дискурсу, як локальної, так і глобальної [3, с. 195]. Глобальна когерентність дискурсу – це відношення кожного конкретного висловлення до загального плану комунікації: обмін висловленнями зумовлений стратегіями, планами, сценаріями, когнітивними схемами, що містяться у свідомості учасників спілкування.

Цілі комунікантів можуть бути пов'язаними суто з процесами породження мовлення та структурою дискурсу (наприклад, наданням необхідної фонові інформації, ілюстрацією тези, вибором аргументів). Такі цілі є власне текстовими. Зазвичай, що ближче автор підходить у розгорнутих судженнях, монологах, попередньо підготовленому спілкуванні та письмових текстах до конкретизації ідеї, її деталізації, то більше домінують текстові цілі. У такий спосіб реалізується локальна когеренція дискурсу.

Навколо глобальної теми дискурсу або теми мовця формується тематична когеренція. Тема дискурсу реалізується в його семантичній макроструктурі, вказує на ієрархічну організацію його змісту та виявляє себе у макропропозиції (короткому змісті повідомлення). Психологічним відповідником глобальної теми дискурсу є когнітивна схема, що визначає планування, продукування, сприйняття, розуміння дискурсу, збереження одержаної інформації, її відтворення. На думку М. Л. Макарова, тематична когеренція найбільше виявляється в повторенні певних «мотивів» та «тем»: ключових об'єктів, фактів, когнітивних структур, соціальних уявлень, що виражені в дискурсі експліцитно або імпліцитно [3, с. 196–197]. Вони є частиною семантичної макроструктури глобальної теми дискурсу, що когнітивно спирається на макропропозицію або вершину моделі референтної ситуації.

Когеренція реалізується як на рівні цілого дискурсу, так і на рівні його складників. Вони виражають певну логіко-семантичну єдність та характеризуються смисловою, комунікативною та структурною завершеністю, а також уводять, розвивають та завершують конкретний уривок інформації. У дослідженнях, де застосовують дискурс-аналіз, переважно вживають такі назви одиниць мовленнєвої діяльності: мовленнєвий акт (МА), мовленнєвий хід (МХ), мовленнєва взаємодія (МВ) та мовленнєва подія (МП) [2, с. 61–62].

Мовленнєвий хід – це тематичний блок, якому в мовленні здебільшого відповідає завершена послідовність речень, у письмовому тексті – абзац, а в усному мовленні – репліка. Мовленнєва подія є наймасштабнішою одиницею мовленнєвої діяльності, яку в більшості випадків досить легко ідентифікувати. Прикладами МП можуть бути засідання парламенту, ділова нарада, бесіда, урок у школі, лекція тощо.

Семантичний аналіз дискурсу, зокрема, пов'язаний із тим, як наголошують на тій чи тій інформації, значенні, або як інформацію розташовують у тексті. Головною одиницею семантичного дослідження дискурсу є пропозиція, яку науковці, зокрема Ю. С. Степанов, тлумачать як інваріантний зміст кількох логічно еквівалентних речень або як предикація [4, с. 355]. У лінгвістичному сенсі поняття «пропозиція» зручне для дослідження плану повідомлення висловлення і характеризує семантичну структуру, що відбиває когнітивний

зміст висловлення і може з'єднуватися з будь-якою пропозиційною установкою. Семантичні відмінності між пропозиціями є основою семантичних способів побудови дискурсу. До семантичних відношень входить не менше двох пропозицій, і метою семантичного дискурсивного аналізу є визначення не тільки певного типу відношень між пропозиціями, але й окреслення дискурсивної важливості кожного з елементів відношення. Такий опис дає змогу створити системно орієнтовану класифікацію семантичних та лексико-синтаксичних прийомів, тактик, стратегій, що є в основі динамічного опису дискурсу.

Класифікація міжпропозитивних семантичних відношень була запропонована П. В. Зернецьким [1, с. 67–88]. Семантичні міжпропозиційні відношення можуть бути складнішими від базових типів і дуже часто є їх комбінаціями. Таким чином, запропоновані типи міжпропозиційних відношень можна вважати елементарними.

Існують вісім семантичних міжпропозиційних відношень: 1) семантичні міжпропозиційні відношення тотожності; 2) семантичні міжпропозиційні відношення еквівалентності; 3) семантичні міжпропозиційні відношення порівняння; 4) семантичні міжпропозиційні відношення контрасту; 5) семантичні міжпропозиційні відношення «ціле–частина»; 6) просторові міжпропозиційні відношення; 7) часові (темпоральні) міжпропозиційні відношення; 8) семантичні міжпропозиційні відношення імплікації.

Кожна з аналізованих промов є мовленнєвою подією (МП), що має чітку структуру та може бути поділена на відповідну кількість тематичних блоків (МХ). У кожній з цих МП глобальна когеренція реалізується у макропропозиції. Зокрема, у промові Д. Кемерона це така макропропозиція: «*Margaret Thatcher was a great politician*». У промові Б. Обама: «*We don't cower in fear*». У промові В. Януковича: «*Ми згадуємо уроки минулої трагедії, вшановуємо пам'ять загиблих, дякуємо ветеранам*». Названі макропропозиції є семантичним ядром відповідних промов та забезпечують смисловий зв'язок між окремими МХ. У межах кожного з МХ реалізується ключова пропозиція.

Промова Д. Кемерона у Палаті Громад Парламенту Великої Британії на вшанування пам'яті М. Тетчер складається з восьми тематичних блоків (МХ), у кожному з яких міститься ключова пропозиція: 1. *M. Thatcher was a great prime minister.* 2. *M. Thatcher was an extraordinary leader – and an extraordinary woman.* 3. *Members from all parties have come here today willing to pay their respects.* 4. *M. Thatcher was not a consensus politician, but a conviction politician.* 5. *M. Thatcher was a great parliamentarian.* 6. *M. Thatcher changed the rest of the world.* 7. *M. Thatcher was a politician who «made the weather».* 8. *M. Thatcher made Britain great again.*

У першому, другому, четвертому, п'ятому, шостому МХ ключові пропозиції виражені реченнями типу N be N. Відповідно до таксономії Ю.С. Степанова, речення з такою структурною схемою відповідають категорії «Сутність» і можуть бути названі реченнями умовної тотожності [4, с. 150–151]. Спільною рисою таких речень є те, що їхній предикат може бути описаний (замінений) словами зі значенням «те саме, що», «дорівнює» тощо. Використовуючи такі ключові пропозиції, Д. Кемерон вдається до тактик роз'яснення сутності суб'єкта. Подібні тактики в цілому притаманні дискурсу англомовної публічної промови і беруть початок у християнській проповіді, для якої характерним є використання речень умовної тотожності (наприклад, *Jesus is Christ. Jesus is God. Jesus is Lord*).

Майже всі ключові пропозиції у промові Д. Кемерона характеризують М. Тетчер як діяча, окрім третьої ключової пропозиції, яка є етикетивною та загалом відповідає риторичним правилам ввічливості. У другому та третьому МХ ключові пропозиції ускладнені відношеннями переліку (у другому МХ: *extraordinary leader and an extraordinary woman*) та відношеннями контрасту (у четвертому МХ: *not a consensus politician, but a conviction politician*).

У кожному з МХ спостерігаємо перехрещення таких семантичних міжпропозитивних відношень.

1 МХ. Відношення «ціле – частина» (у їх підвиді – відношеннях переліку), перехрещуються з часовими відношеннями, що реалізуються і як ретроспективні (*for more than 150 years*), і як проспективні (*next Wednesday*). Перший МХ характеризується рамковою структурою за допомогою таких міжпропозитивних відношень: «ціле – частина», «частина – ціле» (*In the long history of this parliament Margaret Thatcher was our first – and so far only – woman prime minister. This will be a fitting salute to a great prime minister*).

2 МХ. Відношення «ціле – частина», які здебільшого реалізуються у відношеннях ілюстрації, перехрещуються з просторовими, часовими та відношеннями контрасту. Відношення контрасту зумовлені міжпропозитивними відношеннями «ціле – частина» та можуть також характеризуватися як відношення ілюстрації (*Margaret Thatcher was a woman of great contrasts. She could be incredibly formidable in argument – yet wonderfully kind in private*). Відношення «ціле – частина», що представлені підтипом «теза – приклад», перехрещуються з часовими. У використанні часових відношень реалізується тема мовця (*I started working for her in 1988*).

3 МХ. Міжпропозитивні відношення контрасту перехрещуються з відношеннями переліку.

4 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина» у їх підвидах (відношення «теза – приклад», «ілюстрації», «переліку») перехрещуються з

відношеннями контрасту та часовими. Четвертий МХ, як і перший МХ, має рамкову структуру («ціле – частина» — «частина – ціле»).

5 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина», які реалізуються в їх підвиді (відношення ілюстрації) перехрещуються з часовими міжпропозитивними відношеннями. У використанні часових міжпропозитивних відношень, як і в другому МХ, реалізується тема мовця (*I was a junior party researcher in the late 80-s*).

6 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина» в їх підвиді (відношеннях ілюстрації) перехрещуються з відношеннями контрасту, часовими, просторовими. Як і в першому та четвертому МХ спостерігаємо рамкову структуру МХ («ціле – частина» — «частина – ціле»).

7 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина» здебільшого реалізуються у відношеннях переліку та перехрещуються з відношеннями контрасту.

8 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина» здебільшого реалізуються у відношеннях переліку та перехрещуються з часовими відношеннями.

Таким чином, найбільш характерними для промови Д. Кемерона є міжпропозитивні відношення «ціле – частина», що здебільшого реалізуються в таких підвидах, як відношення переліку та ілюстрації та перехрещуються з часовими та просторовими. Також у часових міжпропозитивних відношеннях реалізується тема мовця (залучення особистісної інформації за допомогою «Я»-речень). За допомогою часових міжпропозитивних відношень реалізуються категорії ретроспекції та проспекції дискурсу. Більшість ключових пропозицій характеризують М. Тетчер як активного суб'єкта дії та відповідають макропозиції «*Margaret Thatcher was a great politician*».

Публічна промова Б. Обама на вшанування пам'яті жертв терористичного акту в Бостоні складається з семи тематичних блоків (МХ), у кожному з яких наявна ключова пропозиція.

1. *Boston is the perfect state of grace.*
2. *A celebration became a tragedy.*
3. *We thank you for your grace.*
4. *Boston is our beloved city.*
5. *Our prayers are with families of victims.*
6. *We will finish the race.*
7. *Tomorrow the sun will rise over Boston.*

У кожному з МХ спостерігаємо перехрещення таких семантичних міжпропозитивних відношень.

1 МХ. Часові, просторові міжпропозитивні відношення перехрещуються з відношеннями переліку як підвид відношень «ціле – частина».

2 МХ. Використовуються відношення переліку як підвид відношень «ціле – частина».

3 МХ. Використовуються відношення переліку як підвид відношень «ціле – частина».

4 МХ. Міжпропозитивні відношення переліку перехрещуються з часовими та просторовими. За допомогою часових та просторових відношень також реалізується тема мовця (залучення особистісної інформації): *You welcomed me as a young law student...welcomed Michelle too. ...Like you, Michelle and I have walked these streets.*

5 МХ. Міжпропозитивні відношення «теза – приклад» як підвид відношень «ціле – частина» перехрещуються з відношеннями тотожності та еквівалентності.

6 МХ. Міжпропозитивні відношення «ціле – частина», що реалізуються в такому підвиді, як відношення ілюстрації.

7 МХ. Міжпропозитивні відношення дистантної тотожності стосовно 1 МХ (1 МХ: *On Monday morning the sun rose over Boston.* – 7 МХ: *Tomorrow the sun will rise over Boston*).

Отже, промова Б. Обама характеризується переважно використанням міжпропозитивних відношень переліку, що перехрещуються з часовими та просторовими відношеннями. Також спостерігаємо відношення тотожності та еквівалентності. Часові та просторові відношення сполучаються із залученням особистісної інформації (теми мовця, що реалізується у Я-реченнях). Використання відношень тотожності в першому та сьомому МХ створюють рамкову структуру МП.

Промова В. Януковича, присвячена 68-й річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні, складається з семи МХ. У кожному з МХ є такі ключові пропозиції.

1. *Ми згадуємо загиблих.*
2. *Ми передаємо цю традицію нашим дітям і онукам.*
3. *Ветерани — це наша гордість і слава.*
4. *Кров'ю, потом і слізьми мільйонів полеглих наших співвітчизників здобуто нашу свободу.*
5. *Сьогоднішнє свято — привід замислитися над уроками минулого.*
6. *Пріоритети молодії української держави.*
7. *Схиляємо голови перед ветеранами.*

Кожна з ключових пропозицій пов'язана з макропропозицією *«Ми згадуємо уроки минулої трагедії, виановуємо пам'ять загиблих, дякуємо ветеранам»*, що забезпечує смислову зв'язність цієї промови.

МХ характеризуються певною одноманітністю структури: в кожному з семи МХ реалізуються відношення переліку (як підвид відношень «ціле – частина»). У п'ятому та шостому МХ спостерігаємо домінування послідовної мікрозв'язності, коли немає прямого співвіднесення кожної з наступних пропозицій МХ з макропропозицією всього дискурсу. Наприклад: *В цьому році ми відзначаємо 1025-річчя Хрещення Київської Русі(5 МХ). Суттєво збільшено допомогу сім'ям з дітьми, на догляд за дітьми з особливими потребами... Першочергове завдання влади – наведення ладу зі спортивною інфраструктурою шкіл, забезпечення їх усім необхідним. Затверджено новий державний стандарт початкової загальної освіти. Учні з 1-го класу вивчатимуть іноземну мову, а з 2-го – зроблять перші кроки до сучасних інформаційних технологій (6 МХ).*

Для промови В. Януковича характерна майже повна відсутність особистісної інформації. 6 МХ містить пропозицію *«Моє, перше повоєнне покоління добре пам'ятає, якою важкою працею треба було виживати у ті часи»*, яку можна вважати залученням теми мовця. В інших МХ промови Я-речення вживаються в множині (*ми*), що не передбачає достатньої індивідуалізації інформації.

Промови Д. Кемерона та Б. Обама характеризуються збалансованим дотриманням макро- та мікрозв'язності, на відміну від промови В. Януковича, для якої притаманне домінування мікрозв'язності та відсутність належно збалансованого рівня макрозв'язності.

Функціонально-комунікативний опис дискурсу покликаний допомогти створити теоретичне й актуальне забезпечення оволодіння особливостями оптимізованої мовленнєвої діяльності певною мовою.

Список літератури

1. Зернецкий П. В. Речевое общение на английском языке (Коммуникативно-функциональный анализ дискурса) / П. В. Зернецкий. – К. : Лыбидь, 1992. – 144 с.
2. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : [навч. посіб.] / С. І. Куранова. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 208 с. – («Альма-матер»).
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с. – («Научное издание»).
4. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения : семиологическая грамматика / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
5. Beaugrande R. de. Text, discourse, and process : Toward a multidisciplinary science of text / R. de Beaugrande. – L. : Longman, 1980. – 351 p.

С. И. Куранова

КОНТРАСТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКИХ СТРУКТУР ВЫСТУПЛЕНИЙ ПУБЛИЧНЫХ ЛИЧНОСТЕЙ ВЕЛИКОБРИТАНИИ, США И УКРАИНЫ

Статья посвящена контрастивному сопоставлению семантических структур выступлений публичных личностей Великобритании, США и Украины, в частности этнолингвистическим особенностям формирования связности в дискурсах такого жанра.

Ключевые слова: дискурс, речевой ход, пропозиция, межпропозиционные отношения, языковая личность.

S. Kuranova

CONTRASTIVE PECULIARITIES OF PUBLIC SPEECH SEMANTIC STRUCTURES IN THE USA, GREAT BRITAIN AND UKRAINE

The article is dedicated to comparative description of public speech semantic structures in the USA, Great Britain and Ukraine. National and personal peculiarities of cohesion and coherence in public speech discourse are singled out.

Keywords: discourse, speech move, proposition, interpropositional semantic relations, language personality.

УДК 81'373.612.2=11

Малашнюк М. М.

ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ ЦІЛЬОВОГО ТА ВИХІДНОГО ДОМЕНІВ У МЕЖАХ ЕКОНОМІЧНОЇ МЕТАФОРИ (НА МАТЕРІАЛІ ТРЬОХ ТЕМАТИЧНИХ РУБРИК ЧАСОПISУ *THE ECONOMIST*)

У статті проаналізовано когнітивні особливості політико-економічного дискурсу. Простежено розуміння деяких ключових політико-економічних концептів, спираючись на теорію концептуальної метафори.

Ключові слова: концептуальна метафора, вихідний домен, цільовий домен, мапування.

Досягнення когнітивної лінгвістики кількох останніх десятиліть пролили чимало світла на те, як працює людська свідомість. Особливо значущим напрацюванням у цій галузі стала теорія концептуальної метафори Джорджа Лакоффа. Його дослідження показали, що метафора є передовсім несвідомою структурою, яка допомагає нам розуміти складні абстрактні поняття за допомогою більш конкретних концептів із простішою структурою [2, с. 232]. Концептуальна метафора Дж. Лакоффа – це когнітивне утворення, яке ґрунтується на зіткненні двох доменів – вихідного і цільового (або корелятивного і референтного), а в результаті їхньої взаємодії відбувається